

Про стан вивчення предметів духовно-морального спрямування в Кіровоградській області // Науково-методичний супровід функціонування інформаційно-освітнього простору регіону : Науково-методичний вісник № 51. – Кіровоград : КЗ «КОППО імені Василя Сухомлинського», 2015. – С. 167-173.

ПРО СТАН ВИВЧЕННЯ ПРЕДМЕТІВ ДУХОВНО-МОРАЛЬНОГО СПРЯМУВАННЯ В КІРОВОГРАДСЬКІЙ ОБЛАСТІ

О.Е.Жосан,

завідувач кафедри педагогіки, психології і корекційної освіти комунального закладу «Кіровоградський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти імені Василя Сухомлинського», кандидат педагогічних наук

Формування духовного світу дітей та молоді, духовності як провідної якості особистості – велике і складне завдання. Особливої актуальності воно набуває сьогодні, коли складності соціально-економічного й політичного розвитку країни у попередні роки боляче вразили молодь. Серед дітей та молоді падає духовність, зріє зневіра у моральних орієнтирах у повсякденному житті. Засоби масової інформації та комунікації дедалі більше впливають на суспільство й особливо на молодь, нерідко потураючи культам сили, зброї, моральному релятивізму і конформізму.

У ситуації гострого дефіциту ціннісних установок і орієнтацій релігійні моральні цінності, які є основою гуманістичних цінностей, відіграють дедалі вагомішу роль у сучасному вихованні дітей та молоді. Отже, виникає гостра потреба в залученні християнських цінностей до процесу виховання дітей, визначенні основних засад, напрямів, змісту, форм і методів формування духовності на їх основі, які разом з іншими складовими сприятимуть розвитку і формуванню духовної високоморальної особистості, майбутнього громадянина України [8].

Вивчення курсів цього напрямку в більшості шкіл України розпочалося у вересні 2005 року відповідно до наказу Міністерства освіти і науки України від 26.07.2005 р. № 435 “Про вивчення у навчальних закладах факультативних курсів з етики, віри та релігієзнавства” [9]. В окремих навчальних закладах

Кіровоградської області це сталося значно раніше. Зокрема, у 1996 – 2002 роках у загальноосвітній школі I-III ступенів № 33 Кіровоградської міської ради в експериментальному режимі викладався предмет «Основи етики» (на основі програм «Християнська етика», «Етика та естетика»), а у 2002 – 2005 роках – курс «Етика: духовні засади» [1; 3]. Педагогічним колективом школи було підготовлено збірник статей «Християнська мораль і виховна робота в школі», автори яких проаналізували педагогічну спадщину Г. Ващенка, власний досвід, надали практичні поради колегам для реалізації виховного потенціалу курсів духовно-морального спрямування. Крім того, вчителька української мови та літератури Т. Шерета є автором значної кількості публікацій на сторінках часопису «Благовіст», які розкривають досвід її роботи.

У 2006 – 2014 роках за бажанням педагогічного колективу та згодою батьків у гімназії № 9 Кіровоградської міської ради проводився експеримент регіонального рівня «Формування духовності особистості на засадах традиційних християнських цінностей в умовах закладу освіти нового типу», викладався курс «Етика: духовні засади». Колективом гімназії розроблено цикл уроків з використанням міжпредметних зв'язків. З ініціативи Н. Коваленко, директора гімназії, яка спільно з науково-дослідною лабораторією інноваційних процесів та кафедрою педагогіки і психології КОШПО імені Василя Сухомлинського запровадила цей експеримент, педагогічний колектив бере активну участь у загальноукраїнських проектах. На базі гімназії у 2010 році відбувся обласний етап Всеукраїнської олімпіади «Юні знавці Біблії» [2], а у 2013 році обласна науково-практична конференція «Педагогіка духовності: православні традиції та сучасна освіта в ретроспективі досвіду гімназії № 9 міста Кіровограда». У квітні – травні 2013 року директор гімназії та педагогічний колектив долучилися до всеукраїнського проекту – розробки циклу уроків за програмою «Біблійна історія. Християнська етика» [6], а з 2014 року ця програма була впроваджена

в гімназії у 5 – 11 класах.

На базі Кіровоградського комунального закладу «НВО «Школа козацько-лицарського виховання № 21» (директор – Л. Засінець) у 2006–2011 роках було проведено педагогічний експеримент регіонального рівня, який ґрунтувався на використанні потенціалу традиційних національних цінностей та ідеалів християнської етики. На думку педагогів, учнів і батьків, він мав вагомий вплив на формування патріотичних якостей учнів. У процесі експериментальної діяльності викладався предмет «Християнська етика в Українській культурі», творчо використовувалися ідеї творчої спадщини колишнього директора школи В. Каюкова [4], удосконалювалася система козацько-лицарського виховання школярів [6].

Вагомими в процесі вивчення курсів духовно-морального спрямування є здобутки освітян Олександрівського району. Зокрема, з 2007 року в школах області викладається факультативний курс «Джерело вічності. Основи православної культури» [5]. Він став логічно-змістовим продовженням курсу «Етика», який вивчався у 5-6 класах. Програма курсу була розрахована на учнів 7-8 класів. Цікавим був тандем авторів програми цього курсу. Його поява стала можливою завдяки співпраці двох особистостей: Бориса Миколайовича Кузика, уродженця Олександрівщини, та директора школи Людмили Іванівни Литвин. Завдяки їх зусиллям педагоги, які викладають цей курс отримали потужне методичне забезпечення: програму, посібник для вчителя, навчальний посібник, який вже витримав кілька видань та отримав схвальні відгуки від вчителів інших областей України. Видання вирізняються високою якістю друку, ілюстративним матеріалом, глибоким змістовним наповненням, упорядкованим методичним апаратом у вигляді запитань до кожного параграфу [6].

Особливістю курсу «Джерело вічності. Основи православної культури» став потужний пласт регіональної релігійної культури та історії. Зокрема, такі теми як «Православні святині Кіровоградщини», «Православні святині

Олександрівського краю», «Святі ікони Кіровоградщини» наближають учнів до місцевої релігійно-духовної спадщини, формують відчуття причетності до духовного скарбу малої батьківщини. Загалом програма курсу передбачає системний зв'язок : загальні релігійні канони – православна культура України – релігійні пам'ятки та святині рідного краю. Таким чином, при вивченні курсу «Джерело вічності. Основи православної культури» повною мірою використовується методичний потенціал використання міжпредметних зв'язків: курсів етики, християнської етики, всесвітньої історії, історії України та регіональної історії [6].

У 2009 році той же авторський колектив підготував навчальний посібник «Благовіст. Православна етика» для учнів 9 класів, який став продовженням вивчення попередніх курсів духовно-морального спрямування. Завданням цього курсу Б. Кузик та Л. Литвин визначили прагнення долучити молодь до православних цінностей, допомогти учням у питанні життєвого самовизначення, вдумливо та критично осмислити пошук власного сенсу життя. Посібник дозволяє зорієнтуватися у соціумі, в якому діє понад 25 тис. релігійних організацій. Традиційно зберігається зв'язок з релігійною історією краю. Розділи «Духовні святині нашого краю» містять інформацію про історію православних громад та культових споруд сіл Олександрівського району Кіровоградської області [6].

Варто зупинитися на досвіді шкіл у процесі вивчення курсу «Основи християнської етики». У збірнику, присвяченому кращим навчальним закладам Кіровоградщини [12], міститься згадка про досвід роботи Петрівської гімназії Петрівської районної ради. Як зазначається у збірнику, «запорукою успішності духовного розвитку учнів можна вважати творчу, духовну атмосферу в закладі», сформовану вчителем християнської етики, священником-ієреєм Михаїлом Царуком». Колективом школи створено кабінет християнської етики, у якому розміщена православна бібліотека духовної літератури. Також кабінет забезпечений періодичною літературою з

православної тематики, відеотекою з історії православних свят та життя святих, аудіозаписами церковних співів. Приємною традицією стало відвідування кабінету учнями молодшої школи та вихованцями дошкільних навчальних закладів. У 2012 р. о. Михаїл Царук разом з доцентом Кіровоградського інституту розвитку людини «Україна» В. Ігнат'євим та вчителем християнської етики Назарівської школи Кіровоградського району О. Козаченко був учасником П'ятих всеукраїнських покровських місіонерсько-просвітницьких читань [6].

Заслуговує на увагу досвід співпраці навчальних закладів з Кіровоградським регіональним товариством «Православна просвіта», яке є центром поширення православної літератури та організатором низки благочинних акцій: «Різдвяний ангел», «Біла квітка», «З долоньки в долоньку». Традиційними стали конференції «Єлисаветинські читання», організовані вищими навчальними закладами міста (Інститут розвитку людини «Україна», Педагогічна академія, КЗ «Кіровоградський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти імені Василя Сухомлинського» та товариством «Православна просвіта», присвячені розвитку духовності в освітніх закладах Єлисаветграда та Кіровограда [6; 7]. Суттєву допомогу в удосконаленні навчально-методичного забезпечення викладання предметів духовно-морального спрямування надає часопис для педагогів, студентів, учнів і батьків «Благовіст», який видається товариством з 1998 року.

Серед результативних практичних заходів варто відзначити також досвід співпраці учасників скаутського руху та «Православної просвіти» для організації таборів відпочинку з метою розвитку духовності та патріотизму учнівської молоді Кіровоградщини [6]. Важливою формою позакласної роботи з учнями є проведення екскурсій «Перлини релігійної архітектури Кіровоградщини: втрачені, збережені та відроджені святині» та «Православні святині Єлисаветграда», в організації і проведенні яких беруть участь активісти товариства «Православна просвіта».

На сьогодні в школах області здійснюється викладання курсів духовно-морального спрямування за такими навчальними програмами:

- Основи християнської етики (1 – 11 кл.);
- Християнська етика в Українській культурі (1 – 11 кл.);
- Основи православної культури (7 – 8 кл.);
- Етика: духовні засади (1 – 4 кл.);
- Біблійна історія. Християнська етика (5 – 11 кл.).

Стислий аналіз досвіду вивчення курсів духовно-морального спрямування на Кіровоградщині дає можливість зробити висновки про оригінальні підходи та значні здобутки колективів навчальних закладів та окремих педагогів. Досвід освітян Кіровоградської області, видані ними посібники, розроблені конспекти уроків, результативна участь у всеукраїнських науково-практичних конференціях, організація цікавих регіональних заходів, співпраця з батьками та громадськими організаціями довели ефективність їх впровадження в школах області [3; 6; 7; 12].

Проте, останніми роками спостерігається суттєве зниження кількості навчальних закладів, де викладаються предмети духовно-морального спрямування. Якщо у 2008 році їх було 22 у 9 районах та 3 містах, а викладало 26 учителів, то за п'ять років кількість таких закладів зменшилася до 17 у 7 районах та 2 містах, а кількість учителів – до 21. Головна причина такого стану полягає у значному зменшенні фінансування варіативної складової навчального плану, а в деяких районах таке фінансування взагалі відсутнє. Наприклад, у 2013/2014 навчальному році припинилося викладання християнської етики у Бобринецькому районі, а у 2014/2015 – в Олександрійському. Це дуже прикро, оскільки там є прекрасні вчителі вищої категорії, що мають позитивні результати у викладанні цих предметів та потужну навчально-методичну базу. Стосовно ж використання інваріантної складової згідно з рекомендаціями Міністерства освіти і науки на 2014/2015 рік [8; 10], масового поновлення викладання етики (за програмами 2005-2006

років) або впровадження викладання християнської етики в 5-6 класах не спостерігається.

На жаль, у деяких районах мають місце порушення вимог до порядку викладання в загальноосвітніх навчальних закладах курсів духовно-морального спрямування (наказ МОН України від від 26 липня 2005 року № 437 «Про вивчення у навчальних закладах факультативних курсів з етики віри та релігієзнавства» [9]), які переважно полягають у відсутності спеціальної підготовки вчителів, що викладають зазначені курси. Зважаючи на зазначене, слід звернути увагу керівників навчальних закладів на те, що викладати їх мають право лише вчителі, що пройшли відповідну підготовку (курси перепідготовки або курси підвищення кваліфікації вчителів предметів духовно-морального спрямування). До того ж, не в усіх загальноосвітніх навчальних закладах створено необхідну навчально-методичну базу для їх викладання.

Кафедра педагогіки, психології і корекційної освіти КЗ «Кіровоградський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти імені Василя Сухомлинського» здійснює систематичну роботу з науково-методичного забезпечення викладання предметів духовно-морального спрямування:

- забезпечує проведення курсів підвищення кваліфікації вчителів зазначених предметів (на базі інституту з 2007 року організовано проведення курсів підвищення кваліфікації вчителів, які викладають предмети духовно-морального спрямування. З цією метою було розроблено та в установленому порядку ліцензовано відповідну Освітньо-професійну програму. Проблематика курсів постійно вдосконалювалася. Зокрема, у 2012 році відбулися курси з проблеми «Компетентнісний підхід до вивчення предметів духовно-морального спрямування»);

- здійснює інформаційно-методичний супровід відбору та використання в навчально-виховному процесі навчальної літератури (підручники,

посібники, робочі зошити) та інших засобів навчання;

- надає консультативну допомогу вчителям з питань викладання та з питань організації позакласної роботи, щодо участі учнів у щорічних олімпіадах юних знавців Біблії, а вчителів – у щорічних конкурсах «Вчитель року з предметів духовно-морального спрямування», що проводяться на базі Острозької академії;

- залучає вчителів до науково-дослідної діяльності (забезпечує їхню участь у науково-практичних конференціях, що регулярно проводяться Міністерством освіти і науки України, вищими навчальними закладами у співпраці з громадськими організаціями; надає необхідну допомогу щодо редагування наукових статей та їх публікації у науково-методичному часописі «Педагогічний вісник»);

- вивчає перспективний досвід кращих учителів.

На сайті кафедри функціонує сторінка «Вчителям предметів духовно-морального спрямування, методистам РМК, ММК», на якій регулярно виставляються нормативно-правові документи та матеріали науково-методичного та навчально-методичного характеру.

Міністерство освіти і науки України передбачило з 2014/2015 навчального року можливість вивчення в школах етики або інших предметів духовно-морального спрямування у 5–6 класах не лише за рахунок годин варіативної складової навчального плану, але й за рахунок інваріантної складової (Типовий навчальний план загальноосвітнього навчального закладу, додаток 13) [10].

Потрібно також зауважити, що викладання предметів духовно-морального спрямування в загальноосвітніх навчальних закладах, як зазначається в нормативних документах Міністерства освіти і науки України [8–10], можливе лише за умови письмової згоди батьків та наявності підготовленого вчителя. Відповідно до Закону України "Про загальну середню освіту" викладати навчальний предмет "Етика" та факультативні курси

морально-етичного спрямування можуть особи, які мають вищу педагогічну освіту та документ про проходження відповідної курсової підготовки. Підготовка вчителів курсів духовно-морального спрямування здійснюється в низці вищих навчальних закладів країни або на курсах підвищення кваліфікації педагогічних кадрів при обласних інститутах післядипломної педагогічної освіти.

ЛІТЕРАТУРА

1. Жосан О.Е. Моральне виховання на християнських засадах і сучасна школа / О.Е. Жосан // Християнська мораль і виховна робота в школі : збірка статей. – Кіровоград : Імекс, 1998. – С. 27–49.
2. Іванченко Н.М. Вічні істини та незвичайна шкільна олімпіада / Н.М. Іванченко // Благовіст. – 2010. – № 2. – С. 10.
3. Калініченко Н.А. Актуальні програми виховання учнівської молоді / Н.А. Калініченко // Благовіст. – 2009. – № 3. – С. 6–7.
4. Каюков В.І. Лицарське виховання : навч.-метод. посіб. / В.І. Каюков. – Кіровоград, 1997. – 263 с.
5. Кузик Б. Джерело вічності. Основи православної культури : навч. посіб. / Б. Кузик, Л. Литвин. – Дніпропетровськ : АРТ-ПРЕС, 2008. – 432 с.
6. Митрофаненко Ю.С. Традиції вивчення курсів духовно-морального спрямування на Кіровоградщині / Ю.С. Митрофаненко // Педагогічний вісник КОШПО ім. В.Сухомлинського. – 2013. – № 4. – С. 9–11.
7. Несен А. Відродження духовності молодого покоління на кращих традиціях освіти Єлисаветградщини / А. Несен // Благовіст. – № 3. – 2009. – С. 4–6.
8. Про вивчення курсів духовно-морального спрямування у 2013/2014 навчальному році : лист МОН від 16.05.2013 р. № 1/9-324 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.mon.gov.ua/>.

9. Про вивчення у навчальних закладах факультативних курсів з етики, віри та релігієзнавства : наказ Міністерства освіти і науки України від 26.07.2005 р. № 435 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.mon.gov.ua/>.

10. Про внесення змін до наказу Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України від 03.04.2012 р. № 409 : наказ Міністерства освіти і науки України від 29.05.2014 р. № 664 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.mon.gov.ua/>.

11. Про структуру 2015/2016 навчального року та навчальні плани загальноосвітніх навчальних закладів : лист Міністерства освіти і науки України від 22.05.2015 р. № 1/9-253 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.mon.gov.ua/>.

12. Школи Кіровоградщини: традиції та інновації. Альманах. Частина II / ред. кол.; за заг. ред. Н.А.Калініченко – Кіровоград : Поліграф-Терція, 2011. – 376 с.